

ОПОДАТКУВАННЯ ТА ЙОГО ПРОБЛЕМИ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто оподаткування, його проблеми та шляхи реформування. Доведено, що чинна податкова система має ряд переваг та недоліків. Наголошено на тому, що податкова система України може змінитися на краще завдяки конкретним реформам.

Аннотация. Рассмотрено налогообложение, его проблемы и пути реформирования. Доказано, что действующая налоговая система имеет ряд преимуществ и недостатков. Отмечено то, что налоговая система Украины может измениться к лучшему благодаря конкретным реформам.

Annotation. The paper discusses the taxation, its problems and ways of reforming. The current tax system has been proved to have a number of advantages and disadvantages. It has been also emphasized that Ukraine's tax system can change for the better due to concrete reforms.

Ключові слова: податки, податкова система, оподаткування, реформування податкової системи України.

Актуальністю теми є те, що чинна податкова система зазнає нищівної критики не тільки в наукових колах, але і з боку підприємців, політичних діячів, депутатів. Відсутній глибокий аналіз фінансових зв'язків в економіці, виконання соціальних стандартів, обороноздатності, систем державного управління.

Метою дослідження є всебічний аналіз проблем, що пов'язані із сучасною податковою системою, а також напрями реформування податкової системи в сучасній економіці України.

Податки – це обов'язкові платежі, які законодавчо встановлюються державою, сплачуються юридичними та фізичними особами в процесі перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту й акумулюються в централізованих грошових фондах для фінансового забезпечення виконання державою покладених на неї функцій [1, с. 32–34].

Розрізняють такі види податків: за формою оподаткування (прямі та непрямі); за об'ємом (на доходи, на споживання, на майно); за рівнем державних структур, що встановлюють податок (загальнодержавні та місцеві); залежно від напрямку використання (загальні та цільові) [2].

Виходячи із сутності податку як категорійного поняття, можна визначити дві основні його функції – фіскальну і розподільчо-регулятивну.

Спочатку податки у всіх державах вводилися з метою виконання фіскальної функції, тобто забезпечення країни джерелами грошових коштів для фінансування державних витрат. Але на подальшому рівні розвитку різних країн податки розпочали виконувати розподільчо-регулятивну функцію, тобто впливати на відновлення та забезпечення вирішення різних соціальних завдань.

Так, суть фіскальної функції полягає в тому, що за допомогою податків формується бюджет країни. Податки виступають основним (найважливішим) джерелом доходів бюджетів різних рівнів. Існування податків як головного джерела доходів включає в себе:

- а) їх рівномірне надходження;
- б) стабільність надходження;
- в) податки повинні рівномірно надходити на всіх територіальних рівнях.

Щодо розподільчо-регулятивної функції, то за її допомогою держава має змогу надавати пільги різним галузям та виробникам, враховуючи їхні перспективи, та наповнити державний бюджет коштами, щоб потім їх перерозподілити між пенсіонерами, інвалідами, видати заробітну плату службовцям різних видів, а також забезпечити належний соціальний рівень життя населення і т. ін.

На сучасному рівні розвитку економічної системи різних країн можна виділити стимуляційну функцію, яка вважається наслідком розподільчо-регулятивної функції. Стимуляційна функція створює орієнтири для розвитку або згортання виробництва, діяльності. Вона пов'язана із застосуванням пільг, зміною об'єкта оподаткування, зменшенням бази оподаткування.

Не менш важливою функцією податків є контрольна функція, яка забезпечує своєчасне та рівномірне надходження коштів до державного бюджету.

Узагальненням усіх наведених функцій є накопичувальна. Звідси можна зазначити, що суспільне призначення податків знаходить свій вияв не в існуванні кожної функції окремо, а лише в їх єдності.

Без сумнівів, податки – це інструмент державного втручання в економічні процеси, що проходять в суспільстві. Використовуючи такий інструмент, держава повинна оптимально враховувати інтереси трьох сторін оподаткування:

- 1) держави;
- 2) платників податку;
- 3) конкретних громадян-виборців, які отримують суспільні блага.

Соціально-економічний характер податку виявляється в одночасному існуванні податку як фіскального інструменту формування дохідної частини бюджету, а також як інструменту економічного регулювання вартісних пропорцій розподілу ВВП та національного продукту. В цьому і проявляється природа податку [3, с. 41–44].

Однак, незважаючи на всі спроби змінити та вдосконалити податкову систему України, вона має деякі серйозні недоліки.

Податкова система має, передусім, фіскальний характер. Однак її регулятивна функція не спрямована на стаке економічне зростання. Високе навантаження податками на виробництво та низьке навантаження на природні ресурси робить її несприятливою для розвитку економіки. Це не сприяє податковій конкурентоспроможності нашої країни порівняно з податковими системами постсоціалістичних країн – нових членів Євросоюзу, де в процесі податкових реформ вдалося зменшити навантаження податками на капітал так, що у 2003 році в Литві, Естонії та Словаччині він оподатковувався нижчими середніми ефективними ставками, ніж праця та споживання.

Нормативно-правова база оподаткування в Україні є досить неоднорідною та нестабільною, а окремі законодавчі норми – недостатньо узгодженими, а інколи й суперечливими. Крім законів, питання оподаткування й досі регулюються декретами Кабінету міністрів України, указами Президента України. Внаслідок наявності в законодавчих актах норм непрямої дії значна кількість питань у сфері оподаткування регулюється підзаконними актами. Така неоднорідність правової бази може бути виправданою на початкових етапах формування податкової системи, однак вона вже не задовольняє нас на даному етапі розвитку економіки.

Спрощений режим оподаткування суб'єктів малого підприємництва поряд із позитивними наслідками (підвищення підприємницької діяльності, створення нових робочих місць, більш раціональне використання ресурсів, зменшення витрат на адміністрування податків) спричинив низку проблем, таких, як: спотворення мотивації підприємницької діяльності, зокрема, незацікавленість суб'єктів господарювання у зміні свого статусу як суб'єктів, що мають спрощені системи оподаткування, через це гальмується їх розвиток та зростання обсягів діяльності; створення умов для уникнення оподаткування через неоднозначне законодавче регулювання спрощеної системи оподаткування; використання суб'єктів малого підприємництва, що застосовують спеціальний режим оподаткування, у схемах мінімізації податкових зобов'язань підприємств, які працюють у загальному режимі оподаткування.

Податкова система України є дорогою в адмініструванні. Витрати на адміністрування окремих податків значно перевищують доходи державного бюджету, що забезпечуються за рахунок їх стягнення.

Діяльність Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України, Державної митної служби України щодо реалізації державної податкової політики, збирання податків і зборів (обов'язкових платежів), їх акумуляції в державному і місцевих бюджетах є недостатньо узгодженою та ефективною внаслідок недосконалого правового регулювання їх взаємовідносин, відсутності цілісного інформаційного простору.

Система митно-тарифного регулювання не надає змоги оперативно реагувати на зміни кон'юнктури світових ринків, а також торговельних режимів в інших країнах та економічної структури в Україні.

Не зовсім вирішеним є питання оподаткування доходів від приватної власності та незалежної професійної діяльності, що призводить до втрати об'єкта (базис) оподаткування в частині податку з доходів фізичних осіб.

Недосконалою є система формування коштів соціального призначення, що базується на досить високих ставках внесків та характеризується нерациональною структурою джерел фінансування (основний фінансовий тягар несуть роботодавці, а найменшими робітниками фінансується значно менша частка загальних надходжень). Існування чотирьох автономних фондів соціального страхування та диференційованих платежів до кожного з них призводить до значного збільшення витрат на адміністрування внесків, порівняно з консолідованим варіантом їх сплати (єдиний соціальний внесок) [4, с. 152–155].

Також до недоліків можна віднести такі, що мають системний характер: податкова заборгованість платників перед бюджетами та державними цільовими фондами; бюджетна заборгованість із відшкодування ПДВ; несвоєчасна сплата фізичними та юридичними особами податків або, взагалі, ухиляння від їх сплати; нерівномірний розподіл податкового навантаження, внаслідок чого законслухняні платники податків несуть найбільше податкове навантаження, не маючи при цьому податкових пільг [5, с. 159–162].

Податкова система України має переважно фіскальний характер.

Основним напрямом реформування податкової системи України, починаючи з 1995 року, є зниження податкового навантаження на економіку. Внаслідок послідовних кроків, спрямованих на вирішення цього завдання, знижено ставки основних податків – ПДВ з 28 до 20 %, податку на прибуток підприємств з 25 до 21 %, а також запроваджено плоску шкалу оподаткування доходів громадян за ставкою 15 % і зменшено нарахування на фонд заробітної плати до соціальних фондів. У деяких країнах ЄС також здійснено перехід до пропорційного оподаткування доходів громадян, однак за значно вищою ставкою, зокрема, в Естонії – 24 %, в Латвії – 25 %, Литві – 33 %, Словаччині – 19 %. У результаті ставка, за якою стягується податок з доходів фізичних осіб в Україні, знаходиться на значно нижчому рівні, ніж у країнах-членах ЄС.

Також в Україні існують найнижчі ставки акцизного збору, зокрема у Франції, Великобританії, Португалії, Німеччині та на Мальті акцизний збір на тютюнові вироби становить понад 60 % в ціні товару, тоді як в Україні – 15 – 21 %.

Ставка податку на прибуток підприємств є нижчою, ніж у розвинутих країнах-членах ЄС (в середньому 30,1 %), але вищою, ніж у країнах – нових членах ЄС (в середньому 20,6 %). Ставка ПДВ перевищує середній рівень як розвинутих країн (19,7 %), так і країн – нових членів ЄС (19,0 %).

Планується зменшити з січня 2013 року ставку податку на прибуток до 19 %, а з січня 2014 року – до 16 %; ПДВ – до 17 % (з січня 2014 року) [6, с. 5].

Зміни ставок на ПДВ та на податок на прибуток наведено на рисунку.

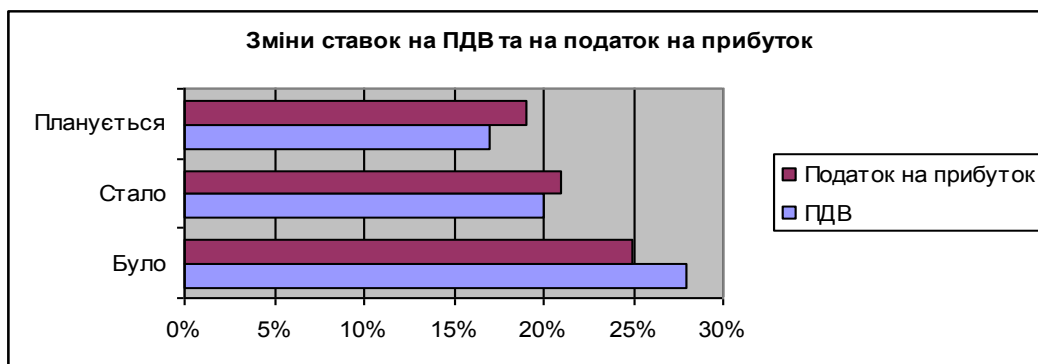

Рис. Зміни ставок на ПДВ та на податок на прибуток

Податковій системі України притаманні й інші риси порівняно з іншими країнами Євросоюзу.

У країнах Європи спрощені системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва не мають місця. Однак набули поширення інші форми державної підтримки даного типу підприємств: звільнення деяких видів підприємств від необхідності ведення звітності про результати господарської діяльності та запровадження спрощеної системи бухгалтерського обліку і звітності; запровадження спеціальних режимів оподаткування ПДВ окремих підприємств (передусім фермерських господарств і сільськогосподарських кооперативів); використання податків на оцінний дохід і мінімальних податків [7, с. 218–219].

Враховуючи наведені форми державної підтримки підприємств, Уряд вирішив істотно знизити рівень податкового навантаження на економіку та переглянути співвідношення діючих податкових регуляторів.

Автор вважає, що реформування податкової системи України має здійснюватись за такими критеріями, як: рівність, недопущення будь-яких проявів дискримінації – забезпечення однакового підходу до суб'єктів господарювання (юридичних і фізичних осіб) у процесі визначення прав та обов'язків щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); стабільність, забезпечення незмінності переліків податків, зборів (обов'язкових платежів) та їх ставок, а також податкових пільг протягом бюджетного року; надання стимулів для підприємницької діяльності та інвестиційно-інноваційної активності; допомога соціально незабезпеченим верствам населення у процесі сплати податків через введення пільг, привілеїв і т. ін.

Також треба скасувати неефективні податки та збори, зменшити розмір введених податків для підприємств, щоб вони не "йшли в тінь", адже це має негативні наслідки в накопиченні Державного бюджету.

Автор упевнений, що через декілька років Україна стане однією з країн, які мають раціональну, виражену та прийнятну для народних мас податкову систему. Звичайно, треба провести дуже багато реформ, але тільки разом можна подолати всі негаразди в системі оподаткування та покращити її на максимальному рівні.

Наук. керівн. Зайцева І. С.

Література: 1. Соколовська А. М. Податкова система держави : Теорія і практика становлення : монографія / А. М. Соколовська. – К. : Знання-Прес, 2010. – 455 с. 2. Податки // Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Податок>. 3. Панасюк В. М. Податковий облік : навч. посібн. / С. В. Бобрівець, Є. К. Ковальчук, В. М. Панасюк. – Тернопіль : Карт-бланш, 2009. – 260 с. 4. Фещенко Л. Г. Фінанси : навчальний посібник / Л. Фещенко, Л. Меренкова, П. Проноза. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2008. – 205 с. 5. Фінанси : навч. посібн. / І. Благун, О. Вовчак, В. Загорський та ін. – К. : Знання, 2011. – 250 с. 6. Собуцький С. П. Реформування податкової системи України – в інтересах держави / С. П. Собуцький // Вісник податкової служби України. – 2012. – № 36. – С. 5. 7. Злепко Н. П. Фінанси: Вишкіл студії / укл. Т. О. Кізіма, М. М. Тріпак ; ред. Н. П. Злепко, С. І. Юрій // Мін-во освіти і науки України, Тернопільська акад. народ. гос-ва, Ін-т фінансів. – Тернопіль : Карт-бланш, 2010. – 361 с.